ašmenėliai, trikampiai mikrolitai, trapecijos, gremžtukai (5 pav.). Arimo sluoksnyje taip pat aptikta pavienių žmonių kaulų, XVIII a. monetų, bronzinių papuošalų fragmentų, susilydęs mėlyno stiklo karolis, čia pakliuvę iš aukščiau buvusio degintinio–griautinio XIII–XVIII a. kapinyno. Jau prie pat buvusio ežero perkasoje 57 užfiksuoti 4 vertikalūs mediniai kuoliukai, tačiau jų stratigrafinė padėtis, galų smailinimas ir tai, kad jie puikiai išlikę, rodo juos esant vėlyvus – istorinių laikų.

Atlikus tyrimus dujotiekis buvo nutiestas per ištirtas perkasas. Rekomenduota suteikti teisinę apsaugą vertingiausiai Vilūnų senovės gyvenvietės IV daliai – daubai su išlikusiu nesuartu, iš dalies permirkusiu archeologiniu sluoksniu.

The Vilūnai settlements

The Vilūnai IV and V settlements (Kaišiadorys district) were investigated during the GIPL project. The LII expedition excavated a total area of 1490 m^2 and systematically surveyed c. 3 hectares of surrounding ploughed fields (Fig. 1). Nearly 12,000 archaeological finds were collected: 4,444 pottery sherds (2.381 kg); 7,186 pieces of flint (13.552 kg) (Fig. 5); 19 pieces of other stone artefacts (15.293 kg) (Fig. 3); 25 fragments (824 g) of metal artefacts; 5 fragments of wooden artefacts; and 314 bone fragments (702 g). A total of 80 features were identified, however only a small portion were of anthropogenic origin (Fig. 2). Floatation and macrobotanical analysis was performed on 160 litres of deposits from the archaeological layer and fills of features. An archaeological layer (20–40 cm thick) disturbed by ploughing was identified on the island–peninsula of the ancient Kalviai Lake (Vilūnai IV), except for a c. 20 x 15 m area on the edge of a depression which contained an undisturbed, waterlogged, peaty archaeological layer (50 cm thick) with scarce bone fragments. Both the ploughed layer and the depression contained a mixture of Mesolithic and Bronze Age finds, and isolated artefacts dating to other periods. An archaeological layer (1.2 m thick) of diluvial origin, located on a slope along the western shore of the ancient lake bed (Vilūnai V), was excavated and contained a mixed assemblage of Middle–Late Mesolithic and Bronze Age finds.

Mindaugas Pilkauskas,
Kęstutis Peseckas,
Giedrė Piličiauskienė,
Gytis Piličiauskas

Tyrimai Nidos akmens amžiaus gyvenvietėje

2020 m. liepos 10–13 d. vykdyti nedidelės apimties archeologiniai tyrimai Nidos senovės gyvenvietėje (UK 26019) (Neringa). Tyrimų tikslas buvo dvejopas: atidengti anksčiau (2012, 2016 m.) tirtų perkasų pjūvius ir surinkti mėginius mikromorfologinei grunto analizei, radioaktyviosios anglies datavimui (^{14}C AMS), angliukų rūšinei analizei, kaulų rūšinei analizei, pritaikyti tyrimus tuo pačiu metu vykusio festivalio „Archeologijos dienos Nidoje. Pajūrio akmens amžius“ lankytojams ir pristatyti vykdomus kasinėjimus.

Archeologinių radinių Nidoje aptinkama nuo XIX a. Ankstyvųjų tyrėjų indėlį plačiai aprašė archeologė Rimutė Rimantienė (Rimantienė R., *Nida. Senųjų baltų gyvenvietė*, Vilnius, 1989, p. 6–9). Geriau žinoma ir labai gausi archeologinė medžiaga yra iš šios mokslininkės tyrinėjimų 1974–1978 m. Tuomet per 5 tyrimų sezonus ištirtas 4640 m^2 plotas ir iškastas turtingas archeologinis sluoksnis, kuriame surinkta

ypač gausi neolitinės keramikos kolekcija (daugiau kaip 100 tūkst. šukių).

2011–2012 m. archeologiniai tyrimai Nidoje atnaujinti vykdant projektą „Kuršių nerijos priešistorė: kompleksinių tyrimų metodologinis aspektas“ (G. Piličiauskas). Šių tyrimų metu daryti gręžiniai, kasti žvalgomieji kasiniai ir šurfai, vykdytas 2D GPR profiliavimas, kastos perkasos. Šiais tyrimais nustatytos R. Rimantienės tyrinėtų perkasų vietos (1–2 m tikslumu) bei rasta naujų vietų su neišpustytu senuoju dirvožemiu, taip pat detaliai tirta defliacinė dauba su durpingais tarpsluoksniais ir gerai išlikusia organine bei archeologine medžiaga (*ATL 2011 metais*, 2012, p. 26–30; *ATL 2012 metais*, 2013, p. 30–33).

2013 m. pratęsti archeologiniai tyrimai Nidos senovės gyvenvietėje. Buvo gręžiami gręžiniai, kasami žvalgomieji šurfai, detaliai tirtas 26,8 m^2 plotas (4 m^2 iki įžemio). Taip pat atliktas 2D GPR profiliavimas tankiu (kas 10 m) tinklu padengiant 2,8 ha plotą. Pagal GPR profilius sukurtas 3D buvusio paviršiaus modelis, vaizduojantis senųjų kopų šlaitų vietas. Detalieji tyrimai parodė, kad senasis dirvožemis nusileidžia iki daugiau nei 3,5 m gylio (*ATL 2013 metais*, 2014, p. 30–33).

2016 m. detaliai tirtas plotas šalia R. Rimantienės tyrimų vietų gyvenvietės ŠR dalyje, gręžti gręžiniai ir kasti šurfai 2013 m. georadaro profiliuose fiksuotų senųjų šlaitų vietose gyvenvietės P ir Š dalyse. Fiksuotos naujos vietos su išlikusiu senuoju dirvožemiu Š gyvenvietės dalyje. Perkasoje fiksuotas storas (daugiau kaip 1 m) senasis dirvožemis su gausiais radiniais. Perkasoje ištirtas 21 m^2 plotas (6 m^2 iki įžemio) ir fiksuoti įgilinti objektai (židiniai, stulpavietės) (*ATL 2016 metais*, 2017, p. 48–52).

2020 m. tyrimai vykdyti dviejose vietose atkasant ankstesnes perkasas (2012 ir 2016 m.) ties aktualiais keliamiems klausimams pjūviais. Plotas 1 tirtas šalia 2012 m. perkasos su stratifikuotu archeologiniu sluoksniu. Plotas 2 kastas 2016 m. perkasoje surenkant mėginius iš atidengtos ir atvalytos sienos.

Plotas 1 buvo 1 m^2 dydžio (2x0,5 m), priglaustas šalia ankstesnės 2012 m. perkasos. Atkasus ankstesnę perkasą bei visiškai atidengus ir nuvalius reikiamą pjūvį, paimtas grunto mėginio stulpelis (54x10x4 cm), kertantis visą archeologinį sluoksnį (1 pav.). Tyrimų metu fiksuoti 2 archeologinių radinių horizontai: viršutinis buvo plonas 5–10 cm eolinio smėlio sluoksnis su keramika ir pajūrio akmenimis, fiksuotas 30–40 cm gylyje, apatinis sluoksnis buvo humusingų tarpsluoksnių storymė su keramika, angliukais, akmenimis, fiksuotas 50–80 cm gylyje. Būtent iš antrojo horizonto su radiniais buvo renkami mėginiai C^{14} AMS datavimui. Keramika skirtina Pamarių (su mineralinėmis priemaišomis) ir Virvelinei (su šamotinėmis priemaišomis) kultūrų tradicijoms, kai kurios pakraštėlių šukės puoštos virvelių ar duobučių įspaudais. Viršutinio horizonto keramika sunkiai apibūdinama dėl stipraus paviršių pažeidimo pustymų metu, vis dėlto ji priskiriama tam pačiam Pamarių ir Virvelinės keramikos naudojimo periodui.

1 pav. Plotas 1, kuriame atidengtas tiriamas pjūvis, ir įspaustas į sieną grunto surinkimo stulpelis. M. Pilkausko nuotr.

Fig. 1. Uncovered profile of plot 1 with soil sample column.

Plotas 2 buvo 0,25 m^2 dydžio (0,5x0,5 m) ties kultūriniu sluoksniu, jis tirtas taikant gruntinio vandens žeminimo sistemą, pasiekiant 2,2 m gylį. Archeologinis sluoksnis pasiektas 1,2 m gylyje. Tiriant šią vietą buvo atkastas apie 2x2 m dydžio plotas ankstesnėje perkasoje ir atidengta 0,5 m pločio kultūrinio sluoksnio profilio dalis. Kaip ir pirmojo ploto atveju pirmiausia paimtas grunto mėginio stulpelis (93x10x4 cm). Dėl griūvančio perkasto grunto nuspręsta nekasti mentelėmis sluoksnio aplink grunto mėginio paėmimo vietą, tačiau surinkti grunto mėginius (po 20 l) ir juos sijoti bei flotuoti. Sijojimui rinkti grunto mėginiai iš 3 vizualiai išsiskiriančių sluoksnių. Visuose sluoksnių grunto mėginiuose rasta smulkių ir stambesnių archeologinių radinių, daugiausia keramikos šukių. Radiniai priskirti Pamarių kultūrinei tradicijai. Flotavus visus grunto mėginius surinkta daug medienos anglių, taip pat žuvų kaulų fragmentų. Flotuojant surinktą gruntą aptikti ir keli smulkūs archeologiniai radiniai – keramikos, titnago nuoskalų, gintaro fragmentų.

Plote 1 surinkti 39 medienos anglių fragmentai, atlikta jų rūšinė analizė. Neilgaamžių medžių (alksnis, lazdynas) anglys iš skirtingų stratigrafinių horizontų datuotos ^{14}C AMS metodu FTMC. Radioanglies datos leido patikslinti humusingų tarpsluoksnių formavimosi periodą, kuris apibrėžiamas 2600–2500 m. pr. Kr. Daugiau anglių surinkta iš ploto 2, čia atlikta 647 vienetų anglių rūšinė analizė. Pagal 2016 m. tyrimus ploto 2 sluoksnis datuojamas 2800–2600 m. pr. Kr. (Piličiauskas G., *Virvelinės keramikos kultūra Lietuvoje 2800–2400 cal BC*, Vilnius, 2018, p. 170–171). Abiejuose tirtuose plotuose surinktų angliukų rūšinės analizės rezultatai neįprasti. Absoliuti dauguma nustatytų rūšių yra lapuočių medžių, išsiskyrė didelė dalis ąžuolų. Šie rezultatai verčia iš naujo interpretuoti Kuršių nerijos augaliją neolito laikotarpiu, kuri iki šiol paremta išskirtinai tik palinologiniais duomenimis.

Plote 1 eolinio smėlio horizonte pasitaikė keli žinduolių kaulų (daugiausiai dantų) fragmentai. Tiksliau jie neidentifikuoti, nes išlikę fragmentiškai. Jie skirtini jautinių pošeimiui (tauras, stumbras, galvijas). Plote 2 atlikus trijų grunto mėginių flotavimą, visuose fiksuoti ir atrinkti perdegę žuvų ir neperdegę žinduolių kaulai (iš viso 166 fragmentai), identifikuoti pavyko 8 gėlavandenių žuvų stuburo slankstelius (lydeka, starkis, karpinė žuvis). Žinduolių kaulų rūšis nenustatyta, greičiausiai tai kanopiniai miško žvėrys.

Naujausi archeologiniai tyrimai Nidos senovės gyvenvietėje 2020 m. vykdyti nedideliuose plotuose, tačiau taikant išsamius ir įvairius tyrimų metodus. Naujos žinios leidžia kitaip vertinti neolito laikotarpio aplinką, tikslinti chronologiją ir papildyti jau turimą informaciją. Nidos gyvenvietėje tyrimai vykdomi jau seniai, tačiau kasinėjimai dar vis pateikia papildomų duomenų, leidžiančių naujai įvertinti šioje vietovėje vykusią archeologinę raidą.

Archaeological investigation in Nida Neolithic settlement

In 2020 small scale excavations was carried out in Nida settlement. Two plots of 1 and 0.25 m^2 was excavated with the aim of collecting samples for radiocarbon dating, soil micro morphological analysis, charcoal wood taxa determination and bone fragment analysis.

Plot 1 was excavated in western part of the settlement in palaeodepression with humic Neolithic layers (Fig. 1). Neolithic pottery was discovered with mineral and grog admixtures in clay mass attributed to Rzucewo (Pamarių) and Corded Ware cultural traditions respectively. Charcoal samples was collected and analyzed for wood taxa, also short–lived tree spe-

cies was radiocarbon dated. The depression with humic layers was dated to 2600–2500 cal BC.

Plot 2 was investigated in the eastern part of the settlement. There a 2.2 m long profile was uncovered and almost 1 m long soil sample collected for micro morphological analysis. In addition 3 soil samples (20 l each) were sieved and floatation method used to collect any finds and small macro remains. Pottery attributed to Rzucewo (Pamarių) tradition was found and a lot of charcoals. In total 647 fragments of charcoal was analyzed and their wood taxa determined. Also a considerable amount of freshwater fish bones was retrieved from flotation samples.

Tomas Rimkus, Rokas Kraniauskas, Ieva Masiulienė, Vilius Memgaudis, Elena Pranckėnaitė, Juras Rutavičius

Vilūnų senovės gyvenvietės IV rytinė dalis

2020 m. balandį–liepą KU BRIAI vykdė detaliuosius tyrimus Vilūnų senovės gyvenvietės IV R dalyje, LLDJ statybos vietoje, tarp piketų 665+40 ir 667+02. Gyvenvietės V dalį tyrė LII mokslininkai (žr. p. 34–38). Gyvenvietė lokalizuojama Lapainios upės slėnyje, ant tarp šlapynių supamos kalvelės, kuri praeityje galėjo būti sala buvusioje Kalvių ežero V dalyje (1 pav.). Šiuo metu kalvelė intensyviai ariama, jos paviršiuje randama daug titnago skaldos ir dirbinių. KU BRIAI tyrimų ruože fiksuotas tarp H_{abs} 89,03–93,53 m.

Vilūnų senovės gyvenvietė IV iki šiol detaliau netirta. Ją 2015 m. aptiko R. Vengalis ir G. Piličiauskas, ariamo lauko paviršiuje surinkę titnago radinių ir preliminariai datavę juos finaliniu paleolitu ir mezolitu (*ATL 2015 metais*, 2016, p. 462–463). Tais pačiais metais D. Kontrimas čia ištyrė 13 1x1 m dydžio šurfų (iš viso 13 m^2). Fiksuotas ūkinės veiklos apardytas sluoksnis su titnago radiniais, kurie taip pat datuoti paleolito pabaiga (*ATL 2015 metais*, 2016, p. 44–47). Vilūnuose žinomos dar 4 senovės gyvenvietės: Vilūnų I (UK 22107) ir II, identifikuotos A. Girininko (*ATL 1994 ir 1995 metais*, 1996, p. 292–293, 295–296). Vilūnų III senovės gyvenvietę Melnyčėlės upelio dešiniajame krante 1998 m. identifikavo E. Šatavičius. Ji datuota

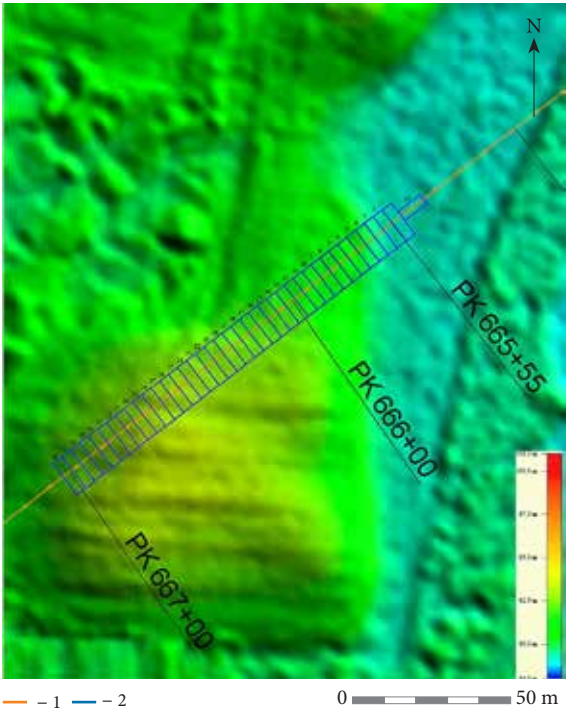

1 pav. Archeologinių tyrimų situacinis planas Vilūnų senovės gyvenvietės IV R dalyje: 1 – dujotiekio ašis; 2 – KU ištirtos perkasos. R. Kraniausko brėž.

Fig. 1. Situation plan of excavation in the eastern part of Vilūnai 4 settlement: 1 – axis of the pipeline; 2 – investigated areas by KU.